

Råd för en Giftfri miljö i Jönköpings förskolor

Författare

Gudrun Bremle, projektledare Projekt Giftfri miljö 2014-2015
Jönköpings kommun, november 2015. Första upplagan.

10 tips för att göra förskolan mer kemikaliesmart

Om det är några saker man ska prioritera att göra så är det följande:

- 1 Laga mer mat från råvaror och välj oftare ekologiskt.
- 2 Minska mängden plast i kombination med mat, speciellt om maten är varm.
- 3 Undvik mikropopcorn, non-stick beläggning och konservburkar
- 4 Välj engångs plasthandskar i köket och vid blöjbyten, av Nitril (bättre passform) eller polyeten (PE, "plastpåse-kvalitet").
- 5 Vädra under städning och se till att det dammtorkas och dammsuges på undanskymda platser. Tvätta nya textilier och sedan regelbundet.
- 6 Helst oparfymerade och miljömärkta hygien- och rengöringsprodukter och bara där det behövs och dosera rätt.
- 7 Rensa ut gamla leksaker av mjukgjord och klabbig plast.
- 8 Gammal elektronik är inga leksaker. Var också kritisk mot material som inte är ämnade att vara leksaker.
- 9 Följ åldersanvisningar på leksaker och hobbymaterial.
- 10 Bli en kritisk konsument nästa gång ni ska handla in något.

Bakgrund – varför rensa förskolor?

Miljömålet giffri miljö

Giffri miljö är ett av våra nationella miljömål och ett av de svåraste att nå. På grund av att det har kommit ny vetenskap, vi har en haltande lagstiftning och det finns bristande kunskap och medvetenhet i samhället behövs det kraftfulla åtgärder på flera håll. Även den kommunala verksamheten behöver se över vad som behöver åtgärdas i verksamheterna, hur vi upphandlar och köper in samt hur vi bygger och renoverar.

Kemikalier som är akut farliga, liksom när vi har dem i koncentrerad form, har vi oftast lärt oss hantera. Det här handlar mer om kemiska ämnen som i lägre halter blir farligt mer på längre sikt och som sprids mer diffust. Att vi idag ständigt utsätts för en mängd olika ämnena som vi får i oss i små halter från vår vardagsmiljö. Nya upptäckter visar att vi påverkas redan i låga halter eftersom ämnena efterliknar våra hormoner och kan störa en massa processer i kroppen, speciellt när vi är foster och under barndomen. Det kan bland annat medverka till att vi får cancer, problem med fortplantningen, beteendeförändringar, hjärt-kärlsjukdom, diabetes och fetma.

Barn är både mer känsliga och mer exponerade för dessa ämnen genom mat, luft, damm och direktkontakt. För både barn och vuxna spelar det roll vad man omger sig med och gör för vad man får i sig. Speciellt på en småbarnsavdelning är risken stor att barn suger eller äter på saker och därmed får i sig mer. Om man ska göra åtgärder och rensa är det prioriterat att börja där.

En sak i sig själv är oftast inte akut farlig men det handlar mer om den sammanlagda mängden varor och material som vi har runt omkring oss och de effekter vi kan få på sikt. Därför blir råden många och kan tyckas oskäligen.

Vilka ämnen och material handlar det om?

I produktion av varor och material används många tusen olika ämnen och vi vet inte så mycket om egenskaperna hos många av dessa. Men för ca 800 ämnen har vi goda vetenskapliga belägg på att de har egenskaper som gör att de räknas till särskilt farliga ämnen. I arbetet med Giffri förskola vill vi minska risken att barnen utsätts för sådana ämnen som kan finnas i vanliga material och varor. De grupper av ämnen och material man fokuserar mest i arbetet är:

- Olika tungmetaller som bly, kvicksilver och kadmium som kan finnas i färg, elektronik, smycken och plast.
- Ftalater som framförallt har använts som mjukgörare av PVC-plast i bl.a. plastgolv, leksaker och kläder.
- Bisfenol-A (F, S med flera) som bygger upp plaster av polykarbonat och epoxi som är mycket vanliga material. Genomskinlig hård plast i t.ex. plastglas, skyddsfilm på insidan av konservburkar. Finns också i termopapper som till skrivare och biljetter.
- Perfluorerade ämnen, som är en stor grupp ämnen som har ytaktiva egenskaper och därför ofta finns i ytbeläggning på vaxat papper, i andasmaterial, i non-stick och fläckavstötande behandling.
- Flamskyddsmedel, där de bromerade är mest problematiska, finns främst i elektronik och skumplast.
- Antimikrobiella ämnen som kan finnas i en mängd varor där en bakteriedödande funktion kan ge ett mervärde – som i kläder och tvålar.
- Parfymer som kan finnas i olika kosmetiska och hygieniska produkter men också i leksaker och material.

Mycket plast ger ofta en större risk för att få in problematiska ämnen. Det är oftast inte plastpolymeren i sig utan tillsatser och restämnen som är problemet. Det finns tusentals sådana ämnen i de hundratals olika plastsorter som används. Kunskapen om egenskaper och risker hos alla dessa är dåligt undersökt. Studier antyder att nästan all kommersiell plast släpper ifrån sig hormonstörande ämnen i viss mån, speciellt i solljus och i kontakt med värme.

Ett exempel är PVC-plast som, för att bli mjuk och formbar, tillsätts mjukgörare upp till 40 % av vikten. Dessa ämnen kan sedan läcka ut från materialet under hela varans livslängd. Som mjukgörare används ofta Ftalater, som är en hel grupp av ämnen där flera har visat sig vara skadliga för fortplantningen och att ha andra hormonstörande egenskaper. Idag är några ftalater på väg att bli i princip förbjudna medan andra fortfarande får användas. Dock byts ftalaterna idag ofta ut till andra typer av mjukgörande ämnen där kunskapen om eventuella risker inte är så väl undersökta. Med hänvisning till försiktighetsprincipen råder vi till att undvika mjukgjord PVC som p.g.a. sin konstruktion läcker ämnen som vi vet lite om.

Rena naturmaterial som trä, tyg av naturfiber, porslin, glas och stål, anses bättre men det handlar också om hur dessa material och varor tillverkas och förädlats. Det är oftast bättre med produkter som är gedigna och väl-tillverkade där det finns ett ordentligt kvalitets- och miljötänk i hela produktionskedjan. Det handlar också om att fråga sig vad man egentligen behöver.

Vi använder mycket plast och konstgjorda material idag till allt möjligt. Många gånger kan det vara svårt att hitta ersättning i naturmaterial. Plast kan också vara att föredra ur en mängd andra aspekter, som arbetsmiljö, buller, risk för glaskross etc. Att begränsa mängden plast i barns miljö, speciellt i kombination med mat och värme, är dock viktigt. Och när vi ändå måste ha plast, ska vi välja bra produkter från seriösa och kunniga leverantörer.

Faktaruta

Plaster

Det finns många olika plastsorter som passar för olika typer av användningsområden. Samma plasttyp kan innehålla olika mycket av farliga ämnen. Och en sämre plast kan vara helt ok i en viss användning för risken att få i sig farliga ämnen är liten. Men generellt kan man klassa vanliga plaster så här ur kemikalieaspekten:

Sämre plaster: PVC (vinyl eller polyvinylklorid), PS (polystyren), PC (polycarbonat), Fluorerade (t. ex. teflon, perfluorerade, högfluorerade polymerer)

Bättre plaster: PP (polypropylen), PET (polyetentereftalat), PE (Polyetylen, LD och HD), ABS, TPR, EVA

Råd till förskoleverksamheten

Här följer en mängd råd och tips om hur man arbetar för en giffri miljö på förskolor. Informationen är i huvudsak det som kommunicerats i projektet. Det finns i dag många liknande samlingar av råd som alla liknar varandra. Om ni arbetar med Grön Flagg finns numera Kemikaliesmart förskola som ett tema med ett användbart material.

Handla rätt nästa gång!

Vi ska rensa bort olämpliga leksaker och material i förskolan men framför allt ska vi se till att vi köper bra saker framöver. Genom upphandlingen av leverantörer kan vi ställa krav på att få mer information och att produkter ska klara vissa uppsatta miljökrav som också innefattar innehåll av farliga ämnen. Som beställare gäller det då att välja de upphandlade leverantörerna för just den produkttyp som avses.

När något ska köpas in så ska man som beställare se vilket avtalsområde saken gäller och där välja den leverantör som är upphandlad för just detta område. Det kan vara en leverantör eller en rangordning av flera där man ska kolla om den först rankade kan erbjuda önskad produkt och först därefter kolla om den leverantör som är rankad som två kan erbjuda den etc.

Ramavtalsleverantören, som oftast är en grossist med en hel katalog, har vid upphandlingen gett en lista på utvalda typprodukter den erbjuder till ett bra pris och som klarar de krav som är ställda i upphandlingen. De miljökrav som är ställda gäller alltså bara de listade nettoprodukter som erbjuds och inte nödvändigtvis resterande produkter i sortimentet. När man handlar ur katalogerna där vi oftast har en rabattsats så måste man som beställare vara vaksam på miljöaspekter på ett annat sätt. Man kan ju till exempel fråga leverantören om det man vill handla klarar miljökraven som ställts i upphandlingen eller om de är miljömärkta.

Om vi som beställare har önskemål om vissa typer av produkter och egenskaper så kan vi föra fram dessa till leverantörerna. Att vi vill ha leksaker av viss typ och beskaffenhet och som ska klara miljökraven. På sociala medier och bloggar finns ofta förslag på "bättre" leksaker. Många kan vara det. Men mindre företag kan ha svårt att hålla den kompetens som behövs för att försäkra sig om att produkter klarar lagstiftning och miljökrav.

Några aspekter man kan ha med sig när man väljer från våra ramavtalsleverantörer:

- Följ avtal och för rätt område, där miljökrav ställts.
- Miljökraven är oftast bara ställda på de nettoprodukter som listats i upphandlingen. Inte på hela katalogens- eller webb-shoppens material hos avtalsleverantören. Fråga gärna leverantören om det du vill beställa klarar de miljökrav som ställts i upphandlingen.
- Titta efter listor på bättre val för giffri förskola för olika typer av produkter inom olika avtalsområden på Jönköpings kommuns hemsida för Giffri förskola
- Välj parfymfritt och miljömärkt där det går.
- Köp hellre naturmaterial än plast/gummi och undvik mjukgjord PVC.
- Om något luktar kemiskt, klaga hos leverantören – och lufta utomhus. Om det inte slutat lukta på två veckor – reklamera.
- Fråga leverantör om innehåll av särskilt farliga ämnen. Se faktaruta.
- Köp helst varor tillverkade inom EU.

Faktaruta

Rätt att fråga

Du har rätt att få information om en vara innehåller mer än 0,1 % av ett särskilt farligt ämne. Vilka ämnen det är finns listade på den så kallade kandidatlistan till EU:s Reach-lagstiftning. I juni 2015 var det 163 ämnen på listan och den fylls på två gånger per år. Ämnen som hamnar här har så farliga egenskaper att de inte ska användas alls och kan komma att bli förbjudna. Privatpersoner ska få svar inom 45 dagar medan yrkesverksam kund (vilket du är om du jobbar på förskolan) ska få denna information senast vid leverans. Halten ska beräknas i varje del av en sammansatt vara. Du ska minst få reda på ämnets namn och hur du ska hantera risken.

Hjälp för att fråga finns på Stockholms stads Kemikaliecentrum.

Leksaker

Det kom 2007 striktare regler på leksaker som tillverkas och säljs inom Europa. Dessa skärptes ytterligare 2012. Fler och fler av leverantörerna på marknaden har börjat ett systematiskt arbete och styr upp sina underleverantörer. Nyare leksaker är därmed bättre än äldre leksaker. Att kasta alla leksaker äldre än 2012 på förskolorna är dock inte rimligt eftersom de utgör merparten. Men vi kan rensa bort direkt olämpliga saker, skapa en medvetenhet och successivt köpa bättre.

Det är dock svårt att när man går igenom alla leksaker och material veta vilken typ av plast och vilka eventuella "giftiga" tillsatser som finns. Det är svårt att spåra bakåt vad som använts i olika material/produkter. Även för relativt nytillverkade varor och material kan det vara svårt att få tillgång till information.

Rensa bort

Några enklare tumregler att ha med sig när man rensar är:

- Uttjänta elektronikprylar (som mobiler, digitalkameror, fjärrkontroller, tangentbord).
- Gamla leksaker med elektronik (som batteridrivna robotar, bilar). Speciellt om man kan komma åt elektroniken.
- Saker som inte är ämnade att vara leksaker (och framförallt av plast/gummi). T.ex. plastslangar, byggmaterial, golvbitar, tapetrullar.
- Väskor av konstläder/plast, plastiga skor, tunga smycken, bijouterier och nycklar.
- Gamla, söndriga leksaker. Tuggade leksaker.
- Mjukgjord plast (speciellt äldre) och om klibbig (utan att vara smutsig).
- Saker som luktar kemiskt.
- Parfymerade leksaker.
- Billiga saker som gratisleksaker från serietidningar.
- Leksaker som saknar CE-märkning. Se faktaruta.

Leksaker att rensa ut.

Alla saker som innehåller elektronik lämnas till elektronikåtervinning. Kolla om vaktmästarna har möjlighet att hjälpa till. Förpackningar lämnas i avsett materialslag i förpackningsåtervinningen. Eftersom vi inte har en materialåtervinning (utan en förpackningsåtervinning) måste plastleksaker som kasseras läggas i brännbart.

Om det finns fina, populära leksaker bland det som borde rensas ut och det känns svårt att kasta, kan man fundera på att behålla och förvara i förrådet och bara ta fram ibland för att leka med en kort stund under uppsyn. Att det inte finns bland det som ständigt ligger nåbart, speciellt inte på småbarnsavdelningen.

Diskutera gärna också om man tycker det känns ok att skicka leksaker via olika insamlingar till barn på andra platser som inte har så många leksaker. En leksak med farliga ämnen i låga halter är ju inte akut farlig utan det handlar mer om den sammanlagda exponeringen från alla saker vi omger oss med hela tiden.

Vad är ok?

- Nyare leksaker, tillverkat efter 2007 (och ännu bättre efter 2012).
- Leksaker som har CE märkning. Se faktaruta.
- Hård plast oftast bättre än mjuk. En mjukgjord PVC kan dock vara väldigt hård och styv. t.ex. bondgårdsdjur.
- Plast av typerna ABS, PE och PP oftast bättre till leksaker (som Lego, Duplo, Plusplus, Nopper).
- Modernare mjuka plaster med förkortningarna TPR, TPE, EVA (mjuka byggklossar) är oftast bättre än mjukgjord PVC (dockor, plastdjur).
- Pedagogiskt lekmaterial som används under mer uppsyn och under kortare tid är mer ok. t.ex. Babblarna som visserligen är av PVC, men ganska nytillverkade och är inte mjukgjord med Ftalater. Följ leverantörens råd om att inte använda för barn under 3 år.
- Använd gärna fungerande elektronik som pedagogiska hjälpmedel men köp gärna miljömärkt. Låt dem inte finnas tillgängliga hela tiden och inte stå på kontinuerligt.
- Träleksaker som är gjorda av homogent trä istället för spånskivor är att föredra.
- Lim och färg bör vara avsedda för barn och vara utan lösningsmedel och oljebaserade komponenter.

Faktaruta

CE-märkning

CE-märkning ska bekräfta att leksaken uppfyller gällande EU-lagstiftning för produkttypen. För produkttyperna leksaker och elektronik ingår regler som begränsar vissa kemiska ämnen.

Förutom märkningen på produkten ska man uppfylla kraven som ställts om säkerhet, ha viss dokumentation och information. Det är tillverkaren, eller tillverkarens representant, som får CE-märka leksaken med hjälp av extern kontrollant. Leksaker utan CE-märke är inte lagliga. Däremot finns det inget officiellt system eller instans som bedömer och därefter godkänner leksaker.

Framöver

- Minska andelen plast i lekmaterialiet till förmån för trä och tyg och bra metall (rostfritt stål).
- Var extra kritisk när du köper saker som lockar till att tas i munnen.
- Minimera inköp av ny mjukgjord PVC plast.
- Lufta gärna nyköpta plast/gummi produkter, speciellt om de luktar
- Leta efter bättre alternativ och påverka din leverantör. Tipsa upp-handlaren och påverka genom att delta i referensgruppen.

Idrottsmaterial och redskap som bollar, racket, träningsmattor och annat räknas oftast inte som leksaker och därmed omfattas de inte av leksaks-lagstiftningen. Man kan därför behöva vara ännu mer noggrann vid inköp av denna typ av saker. Ställ gärna frågor till leverantörerna.

Pyssel

Oftast räknas inte hobbymaterial till leksaker och omfattas därmed inte av leksakslagstiftningen. Dessa kan därför ofta innehålla mer olämpliga ämnen än leksaker. Har produkten dessutom en funktion som innebär att en kemisk reaktion ska ske (t.ex. lim) eller att det bygger på att något ska avges (lera som ska härdas i ugn) ska man se upp lite extra. Även färger kan innehålla farliga ämnen.

Observera att en del hobbyprodukter räknas som kemiska produkter (som färg, lim, pennor) och kan vara märkta med faromärkning på förpackningen om de innehåller farliga ämnen över vissa nivåer som därmed gör dem farliga. Se nedan om kemiska produkter.

Några råd att tänka på:

- Använd modelleror av vegetabiliska vaxer och oljor eller bivax istället för de som är baserade på plast och petroleumprodukter.
- Undvik leklor som ska härdas i ugn, gör egen trolldag.
- Undvik naturlig lera (kaolin, kalksten, malda bergarter) som kan innehålla höga halter av bly, om inte leverantören kan dokumentera lågt innehåll
- Gör egen fingerfärg (med filmjolk och karamellfärg) och slime (med potatismjöl och vatten).

- Köp vattenbaserade färger, lim, kriter och pennor, utan lösningsmedel och utan tungmetaller.
- Försök hitta produkter för avsedd ålder när det gäller färger, lim, pennor etc.
- Skippa lim med farlighetssymboler. Använd hellre lim baserade på naturliga ämnen än plastpolymerer (t.ex. PVA) till de mindre barnen. Använd limpistoler under uppsikt och vädra.
- Använd inte produkter i sprayform (sprayfärg, spraylack).
- Satsa på glas- och träpärlor till halsband och smycken.
- Undvik teatersmink och annat smink.
- Pärlplattepärlor är numera av bättre plast. Värm dock inte pärlplattor tillsammans med barnen, och vädra medan man värmer.
- Rensa ut äldre skyddsförkläden av galon (styvare vaxduk). Använd gamla t-shirts eller förkläden av polyester, polyamid eller PEVA.
- Plastlaminera inte allt och vädra när man gör det. Men oftast är dock plasten av det bättre slaget.
- Använd miljömärkt papper.
- Undvik "termopapper" som skänks som återbruk – t.ex. kvittorullar, rullar med skrivarpapper med lite glatt beläggning.
- Använd minimalt med material som inte är ämnade till barn (hobby material till vuxna, konstnärfärger och industriella restprodukter).
- Om returkartong används – låt inte barnen suga på den. (gamla kartonger, toapappersrullar etc.). Gäller även vaxat papper/kartong för livsmedel som t.ex. pizzakartonger, muggar.

Hygien

I inomhusmiljön samlas miljögifter gärna i damm. Vi kan få i oss dem genom att andas in damm eller genom munnen. Ämnena tas också lätt upp direkt genom huden.

Att städa mer är ett effektivt sätt att minska mängden farliga ämnen. Genom att använda miljömärkta produkter eller de nettoprodukter som upphandlats och alltid parfymfritt tillförs inte heller mer farliga ämnen än nödvändigt.

- Städa och dammtorka mer.
- Om städningen brister som t.ex. när ordinarie personal är sjuka - klaga. Inför rutiner för felanmälan.
- Lufta tvärdrag när det städas eller undvik städa när barnen är i samma rum.
- Ha rutiner för felanmälan om ventilationen inte fungerar.
- Dammsug och tvätta mattor, glöm inte undersidan och golvet under mattor där gummit ofta pulveriseras.
- Tvätta nya textilier (även gosedjur) och tvätta sedan med jämna mellanrum. Använd inte sköljmedel.
- Använd miljömärkta hygienprodukter eller upphandlade produkter på nettoprislistan som ska klara samma kriterier (men inte alltid har miljömärket)
- Ta lite mindre – dosera rätt.
- Välj alltid parfymfritt och undvik doftblock och doftljus.
- Var försiktig med produkter i sprayform som lätt kan andas in som t.ex. rengöringsmedel, solskyddsmedel.
- Ha rutiner för när lågenergilampor går sönder. Se faktaruta.
- Om engångshandskar behövs vid blöjbyten t.ex. vid maginfluensa använd de av PE-plast (genomskinliga med sämre passform) eller nitrilhandskar. Undvik vinyl med ftalater.
- Använd papperstorklappar och vatten/tvål dagligdags istället för våtservetter. Våtservetter eventuellt på utflykt, finns miljömärkta.
- Använd endast alkoholbaserad handdesinfektion – inga antibakteriella medel i övrigt dagligdags.

Så gör du när lågenergilampa eller varma lysrör går sönder.

Moderna lågenergilampor innehåller mindre kvicksilver än när rekommendationen togs fram, men kan ändå vara bra att följa.

”Vädra och lämna rummet i 20–30 minuter. Samla senare upp lampresterna till exempel med en bit styvt papper eller kartong och torka golvet och andra ytor i närheten av den trasiga lampan med en fuktig trasa. Lägg lampresterna i en glasburk med lock. Lägg även trasan i glasburken, stäng burken och märk den, till exempel med texten ”kan innehålla kvicksilver från en lågenergilampa”. Lämna burken till returhantering som är avsedd för farligt avfall”.

Dessa passar varken här eller i upphandlat sortiment; sprayer, parfymade produkter.

Laga och servera mat

Det vi får i oss när vi äter utgör en stor källa. Det är både innehåll av farliga ämnen som föroreningar och bekämpningsmedel i själva råvarorna och sådana ämnen som läcker från material i kontakt med maten vid förvaring, tillagning och servering. Plast i kombination med värme är olämpligt för mat.

- Laga mer mat från grunden med råvaror. Halvfabrikat ger mer tillsatser och mer kontakt med material.
- Använd mer ekologiska livsmedel. De innehåller mindre bekämpningsmedel och tillsatser.
- Undvik konservburkar och metalltuber. Läcker Bisfenol A till feta och sura livsmedel från epoxiplast på insidan. Välj hellre frysta eller tetraförpackade varor.

- Köp hellre plastfolie av PE (istället för av PVC, kallas ofta cling-film). Men täck hellre varm mat med lock, Al-folie eller handduk.
- Värm inte mat i plast och undvik att hålla varm mat i plast.
- Om stekjärn, använd rostfritt stål, kolstål eller gjutjärn istället för non-stick beläggningar som Teflon (en perfluorerad plast).
- Använd inte bakformar eller bleck som är belagda med teflon eller non-stick beläggning.
- Använd Miljömärkt (eller med silikon) Bakplåtspapper, bullformar etc.
- Poppa popcorn på gammalt vis, inte mikropopcorn (pappret är belagt med perfluorerade ämnen)
- Om engångs skyddshandskar behövs, köp livsmedelsgodkända handskar av nitril. Om vinylhandskar ska de vara ftalatfria och godkända för feta livsmedel.
- Redskap av trä och rostfritt bättre än plast (framförallt i kombination med värme). Om plast är vita bättre än svarta.
- Servera hellre i och på porslin och glas och rostfritt än plast. Speciellt varm mat och dryck. Om tallrikar av plast måste användas välj melamin före polykarbonat.
- Om det är risk för glaskross kan plastglas användas men undvik att servera varma eller sura drycker i dem.
- Av praktiska skäl är det ok att använd plastglas och kåsor av PP-plast utomhus.

Sliten teflonpanna i ett förskolekök.
Mer mat från rena råvaror!

Fastighet, möbler och inredning

Fastighetsfrågor kan vara svåra att påverka från verksamheten. För kommunala verksamheter håller de kvalitets- och miljökrav som ställs på byggnation och vid renovering på att ses över. Genom kommunens politiskt beslutade Kemikalieplan kommer ett systematiskt arbete att välja bättre material och produkter att börja införas. Golvmaterial utgör en stor del av ytskikten och kommer att prioriteras. Idag finns i huvudsak PVC-golv i de kommunala förskolor som är byggda eller renoverade de senaste 10 åren. Påverka ansvariga för fastigheter och visa intresse för att få bättre material vid nybyggnation och renovering.

Galontyger, konstgjort skinn och vaxdukar är ofta av PVC, speciellt om de är äldre och är oftast då mjukgjorda med ftalater. Madrasser och möbler med plast och skum som är äldre än 10 år kan innehålla flamskyddsmedel, mjukgörare och andra skadliga ämnen som är förbjudna idag. Möbler och inredning är ofta kostsamt att byta ut.

Miljömärkta produkter har bedömt enligt en standard och befunnits klara kriterierna. Välj gärna sådana produkter. Det finns flera olika miljömärkningar för *textil* som:

GOTS	http://www.global-standard.org/
Bra Miljöval (falken)	http://www.naturskyddsforeningen.se/bra-miljoval/textil
Svanen	http://www.svanen.se
Öko-tex	https://www.oeko-tex.com/en/consumers/consumers.xhtml

Exempel på *möbler* för offentlig sektor som är miljömärkta eller klarar de miljökrav som ställs vid upphandling kan man hitta i Västra Götalands regionens Gröna lista. <http://epi.vgregion.se/sv/gronolistan/> Eftersom leverantörerna ofta är snarlika kan man titta i denna lista. Dessvärre innehåller den inte möbler speciellt för förskola.

Vad ska man tänka på?

- Byt ut skumgummistoppade soffor, möbler och madrasser från 70- och 80-talet. Och ersätt på sikt de som är äldre än 2005.
- Välj gärna madrasser och kuddar i annat material än skumgummi om det är möjligt.

- Lufta i vart fall nya skumgummiprodukter innan användning.
- Välj om möjligt madrassöverdrag som inte är gjorda av PVC, som inte har ytbeläggningar som innehåller fluorerade ämnen och som inte innehåller flamskyddsmedel.
- Använd gärna tygöverdrag, som tvättas regelbundet, på madrasser så att man inte ligger direkt på madrassyddet.
- Ljuddämpande bord finns med miljömärkt linoleumskiva (undvik PVC).
- Undvik smutsavvisande behandling på möbler och tyger
- När man byter ut vaxduk och förkläden välj miljömärkta eller med beläggning av akrylplast, PU, polyester, polyamid eller PEVA.
- Byt ut mattor där baksidan krackelerar. Välj hellre mattor med räfflad undersida istället för antiglid i de fall det går, eller köp separat stoppmatta av naturmaterial istället för med antiglidbaksida.
- Dammsug eller skaka mattor regelbundet. Glöm inte undersidan och golvet under.
- Välj gärna textil och tyger som är miljömärkta eller som klarar motsvarande miljökrav.
- Tvätta nya textilier innan användning.
- Tvätta hängande tyger och damma hängande armaturer regelbundet. Ta fram rutiner.
- Fleece i filter släpper plastfibrer och små plastfragment både till luften och vid tvätt till vattnet och passerar reningsverken ut i miljön. Välj hellre bomull, bambu eller ull.

Kemiska produkter

En del produkter som färg, lim, rengöringsmedel, räknas som kemiska produkter. Om de innehåller farliga ämnen över vissa nivåer som därmed gör dem farliga, ska de vara märkta med faromärkning på förpackningen. På märkningen finns också några enkla skyddsråd. Till produkter med märkning ska det finnas ett säkerhetsdatablad som mer ingående beskriver riskerna och hur man ska skydda sig. Dessa ska finnas tillgängliga på arbetsplatsen. Märkningspliktiga produkter ska också listas i en kemikalieförteckning enligt egenkontrollförordningen. Även till icke märkningspliktiga kemiska produkter kan det finnas säkerhetsdatablad som berättar mer om innehåll och hur man skyddar sig på bästa sätt.

- Var försiktig vid användandet av alla kemiska produkter och förvara dem oåtkomligt för barn.
- Är produkten märkningspliktig läs märkningen och skydda dig enligt råden, läs även säkerhetsdatabladet.
- Kemiska produkter ska skrivas in i en kemikalieförteckning som ska hållas uppdaterad.
- Barn ska inte hantera kemiska produkter som har märkning (kan t.ex. finnas på diskmedel, lim, målarfärg).

Ute

Uteluften är oftast renare än luften inomhus. I vart fall när det är emissioner från varor och material men kanske inte när det gäller avgaser från trafik. Luftvolymen är stor och omsätts hela tiden. Mesta delen av året är också temperaturen lägre och därmed även läckaget av ämnen. Men en varm, solig sommardag kan ämnen avgå från t.ex. gummimateriel i gungor och fallskydd, så att det luktar. Ämnen kan också läcka från impregnerat trä till omgivande sand och jord.

- Var ute mer!
- Plastleksaker ute bättre än inne
- Minimera användningen av bildäck, gummiasfalt och konstgräs.
- Välj hellre sand eller bark som fallskydd. Efterfråga annars att dessa tillverkas från nytt gummi i ytskikten och inte återanvänt gummi.
- Om bildäck finns i gungor och som fallskydd – se till att man inte suger på dem och tvätta händer efter lek. Efterfråga vid inköp att dessa är från nyproducerat material.

- Ta bort gamla järnvägssyllar, slipers om sådana skulle finnas kvar.
- Odlar inte i pallkragar tillverkade av impregnerat trä.
- Välj i första hand lärkträ, ek eller värmebehandlat virke för nya träkonstruktioner.

Slutord

Kom ihåg att detta arbete är en process där vi succesivt gör små förändringar för att göra miljön för våra barn mer kemikaliesäker. Varje steg i rätt riktning är bra! Det är en komplex fråga där vi ständigt får ny kunskap. Och det går inte att göra kemikaliefritt eller "helt rätt". Men vi kan tillsammans göra stor skillnad, både direkt i barnens miljö och genom att driva marknaden och våra leverantörer till att ta ansvar.

I kommunens beslutade Kemikalieplan finns utpekade åtgärder för att förskolor och stödverksamheter ska kunna arbeta med frågan. Vi hoppas att det även efter projektet Giffri Miljö 2014-2015 ska kunna erbjudas stöd och hjälp till förskolorna i detta arbete.

Lycka till med ett viktigt arbete!

Gudrun Bremle

Projektledare Projekt Giffri miljö Jönköpings kommun 2014-2015.

Foton i detta dokument: Gudrun Bremle och Charlotta Törnvall Holm. Tryckt på miljömärkt papper.

MILJÖ- OCH HÄLSOSKYDDSKONTORET
miljo@jonkoping.se

**JÖNKÖPINGS
KOMMUN**

Ljuset vid Vättern